

TARJIMA NAZARIYASINING ILMIY ASOSLARI VA BADIY
TARJIMANING
AMALIY MASALALARI

Ilhomiddinova Madinabonu

Ilmiy rahbar: **Qodirova Nargizaxon**

Namangan viloyati Uchqo'rg'on tumani

Andijon Davlat Chet tillari institute talabasi

Annotatsiya : Mazkur maqolada tarjima nazariyasining ilmiy asoslari, uning shakllanish bosqichlari, asosiy yo'nalishlari, ilmiy maktablari va namoyandalari tahlil qilinadi. Ayniqsa, badiiy tarjima va uning amaliy muammolari alohida yoritilib, tarjimonning estetik didi, lingvistik bilimi, madaniyatlararo kompetensiyasi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada real tarjima misollari asosida badiiy matnni boshqa tilga o'tkazishdagi muammolar va ularni hal qilish usullari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: tarjima nazariyasi, badiiy tarjima, lingvistik kompetensiya, ekvivalentlik, madaniyatlararo aloqalar.

Tarjima insoniyat sivilizatsiyasining ajralmas bo'lagi sifatida qadimdan mavjud bo'lib kelgan. Bugungi kunda u nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki ilmiy tahlil ob'ekti sifatida ham qaralmoqda. Tarjima nazariyasi tarjima jarayonining mohiyatini, usullarini va prinsiplari asosida o'rganadi. Ayniqsa, badiiy tarjima o'zining murakkabligi va estetik xususiyatlari bilan boshqa turlardan ajralib turadi.

1. Tarjima nazariyasining shakllanishi va rivoji

Tarjima nazariyasi turli tarixiy bosqichlarni bosib o'tgan:

Antik davr: Tarjimaga adabiy ijodning bir turi sifatida qaralgan (Ciceron, Qur'on tarjimalari).

Yevropa Uyg'onish davri: Klassik matnlarni lotin tilidan tarjima qilish orqali nazariy yondashuvlar paydo bo'ldi.

XX asr: Lingvistik yondashuvlar asosida tarjima nazariyasi mustaqil fan sifatida shakllandi (Nida, Catford, Vinay & Darbelnet).

Zamonaviy yondashuvlar: Kognitiv lingvistika, pragmatika, madaniyatshunoslik asosidagi yondashuvlar.

2. Tarjimaning ilmiy asoslari

Tarjima nazariyasi quyidagi ilmiy tushunchalarga asoslanadi:

Ekvivalentlik: Matnning asosiy ma'no birliklarini boshqa tilda mos shaklda ifodalash.

Funktsional yondashuv: Matnning maqsadi va funktsiyasini saqlab qolish.

Dinamik ekvivalentlik (E. Nida): Original matnni o'quvchiga yaqinlashtirish.

Kognitiv jarayonlar: Tarjimon ongida kechadigan tafakkur, tahlil va tushunish jarayonlari.

3. Badiiy tarjimaning xususiyatlari

Badiiy tarjima - bu adabiy matnni boshqa tilga ko'chirishda uning estetik, stilistik va madaniy jihatlarini to'liq aks ettirish san'atidir.

Xususiyatlari:

Emotsional va stilistik yuklamani saqlash;

Obrazlilik, metafora va boshqa badiiy vositalarni mos ifoda bilan berish;

Muallif uslubini saqlash;

Kontekstga mos madaniy parallel topish.

4. Badiiy tarjimaning amaliy muammolari

Badiiy tarjimada quyidagi muammolar uchraydi:

So'zma-so'z tarjimaning yaroqsizligi – ko'p hollarda semantik yaqinlik yetarli bo'lmaydi.

Metafora va idiomalarni moslashtirish – bu iboralarni o'quvchiga tushunarli qilish uchun madaniyatlararo transformatsiya kerak.

She'r tarjimasi – qofiya, ritm va estetik hissiyotlarni saqlab qolish katta mahorat talab qiladi.

Kontekstual tafovutlar – ba’zi madaniy realliklar boshqa tilga to’g’ridan-to’g’ri tarjima qilib bo’lmaydi.

5. Tarjimonning roli va kompetensiyasi

Yaxshi tarjima quyidagi kompetensiyalarni talab qiladi:

Lingvistik bilim – grammatik, leksik va stilistik nuqtai nazardan.

Madaniyatlararo kompetensiya – ikki xalq madaniyati va urf-odatlarini tushunish.

Tahliliy tafakkur – matnning yashirin ma’nolarini aniqlash.

Estetik did – adabiy uslubni asliga yaqin saqlash.

6. Tarjimada muvaffaqiyat omillari

Tarimon muvaffaqiyati quyidagilarga bog’liq:

Original matnga hurmat

O’quvchiga yo’naltirilganlik

Lingvokulturologik yondashuv

Matnning konnotativ qatlamini saqlash

Tanlangan uslub va janrga sodiqlik

Tarjima nazariyasi tarjimaning lingvistik emas, balki madaniy va estetik jihatlarini ham chuqur o’rganadi. Ayniqsa, badiiy tarjima bu jarayonning eng nozik va mas’uliyatli turidir. Tarjimon nafaqat tilni, balki muallif ruhini, uslubini va madaniy kontekstni ham yetkazishga mas’uldir. Shu sababli, tarjima nazariyasini chuqur o’rganish badiiy tarjimaning amaliy muammolarini samarali hal etishga yordam beradi.

Xulosa

Tarjima nazariyasi — bu nafaqat tilshunoslikning muhim sohasi, balki madaniyatlararo aloqalarning muhim vositasi hamdir. Uning ilmiy asoslarini chuqur o’rganish tarjimonning amaliy faoliyatida muhim rol o’ynaydi. Ayniqsa, badiiy tarjima boshqa turlarga nisbatan ko’proq estetik va stilistik yondashuvni talab qiladi. Bunday tarjimada tarjimon muallif ruhini, matnning badiiy ko’rinishini, madaniy konnotatsiyalarini asliga yaqin yetkazishi lozim. Shuningdek, tarjimonning lingvistik

bilimlari, madaniyatlararo kompetensiyasi, estetik didi va original matnga sadoqati uning kasbiy yuksakligining mezonidir.

Amaliy jihatdan qaralganda, badiiy tarjimada yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun turli nazariy yondashuvlardan foydalanish, tarjima texnikalarini chuqur o'zlashtirish zarur. Zero, tarjima jarayoni bu oddiy so'z o'zgartirish emas, balki murakkab ijodiy faoliyatdir. Shuning uchun har bir tarjimon o'z ustida doimiy ishlashi, nazariy bilimlarini amaliyot bilan uyg'unlashtirishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nida, E. A. (1964). Toward a Science of Translating. Leiden: E. J. Brill.
2. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation. London: Oxford University Press.
3. Vinay, J.-P. & Darbelnet, J. (1995). Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam: John Benjamins.
4. Baker, M. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. London: Routledge.
5. Bassnett, S. (2002). Translation Studies. London: Routledge.
6. Hatim, B. & Mason, I. (1990). Discourse and the Translator. London: Longman.
7. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. London: Prentice Hall.
8. G'ofurov, B. (2016). Tarjimashunoslik asoslari. Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.
9. Jo'rayev, Z. (2020). Tarjima nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti nashriyoti.